

M U Z E U L Ț Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

Abraham Fuchs, Tășnad. O monografie istorică în memoria Comunității Evreilor din Tășnad (Transilvania), Școala Talmudică (Yeshiva) a Rabinului Mordechai Brisk, de la începuturile ei și până după perioada Holocaustului, editor Diana Kinces, traducere din ebraică de Dan Tăcutu, Editura Mega | Editura Muzeului Sătmărean, Cluj-Napoca – Satu Mare, 2024, 409 p.

Diana IANCU

Monografia *Tășnad. O monografie istorică în memoria Comunității Evreilor din Tășnad (Transilvania), Școala Talmudică (Yeshiva) a Rabinului Mordechai Brisk, de la începuturile ei și până după perioada Holocaustului*, editată de Diana Kinces și tradusă din ebraică de Dan Tăcutu (Editura Mega | Editura Muzeului Sătmărean, 2024, 409 p.), este o lucrare de referință. Structurată în 19 capitole, cartea este precedată de o notă asupra ediției, semnată de Diana Kinces, și o prefață scrisă de fiii autorului: Jacob, Uziel și Yuval Fuchs. De asemenea, include cuvântul-înainte al ediției a II-a în limba ebraică (2003), redactat de Rabinul Yehoshua Brisk, și Introducerea autorului, Abraham Fuchs, de la prima ediție a cărții în limba ebraică (Ierusalim, 1973).

Abraham Fuchs, născut în Tășnad la 10 septembrie 1925, a urmat școala locală și a studiat iudaismul. La doar 12 ani, în 1937, a fost admis la renumita Yeshiva a rabinului Mordechai Brisk din Tășnad. A studiat aici până în 1943, când școala a fost închisă. Plecat la Budapesta, a continuat studiile până în martie-aprilie 1944, momentul sosirii trupelor germane. A fost apoi forțat să se alăture unei tabere de muncă, unde a săpat în jurul bombelor neexplodate.

La sfârșitul războiului, Abraham Fuchs a revenit în locurile natale, sperând să-și regăsească familia. Din păcate, membrii acesteia, împreună cu întreaga comunitate evreiască din Tășnad, fuseseră închiși în ghetoul din Șimleu Silvaniei în mai 1944 și apoi deportați la Auschwitz. Dintre ei, au supraviețuit doar fratele Moshe, care a emigrat în Israel, și sora Eta, pe care a revăzut-o la Bergen Belsen. În 1947, Abraham Fuchs a emigrat în Canada alături de sora sa, iar doi ani mai târziu, în 1949, s-a stabilit definitiv în Israel. Aprofundându-și studiile în Canada și SUA, a obținut un doctorat în istoria medievală a evreilor. S-a stins din viață la 19 aprilie 2003, la vârsta de 78 de ani, lăsând o prețioasă moștenire culturală.

Anexele documentare, alături de fotografii, completează efortul autorului de a crea o monografie de referință. Introducerea unui glosar de termeni ebraici în această ediție aduce beneficii semnificative pentru o înțelegere profundă a argumentelor prezentate, sporind acuratețea și valoarea educațională a lucrării. Monografia este, astfel, accesibilă nu doar specialiștilor, ci și unui public larg, interesat de istoria locală sau de istoria evreilor.

Un aspect deosebit de important este introducerea Indicelui de locuri și persoane. Această componentă are o semnificație profundă, mai ales în contextul în care identitatea evreilor din Tășnad a fost violent ștearsă. Prin integrarea acestui instrument esențial de identificare a numelor, editorul Diana Kinces le restituie personalitatea și le readuce în lumină existența. Astfel, ceea ce pare un simplu element tehnic se transformă într-un act profund uman și istoric:

fiecare nume înscris în indice devine o persoană cu o poveste, nu doar o victimă anonimă a istoriei. Este o recunoaștere a existenței lor, a vieții pe care au trăit-o și a legăturilor cu Tășnadul și comunitatea.

Lucrarea se impune de la primele pagini ca o mărturie vitală, o adevărată binecuvântare, prin capacitatea sa de a păstra vie memoria unei comunități distruse de „Soluția finală” promovată de un regim totalitar în Europa civilizată a secolului XX. Abraham Fuchs imortalizează oamenii și spiritul lor, oferind o voce celor care au fost reduși la tăcere doar pentru că erau evrei. Prin documentarea vieții și activității locuitorilor evrei din Tășnad, precum și a contribuției lor la dezvoltarea localității, autorul le redă demnitatea și identitatea, anulate de aplicarea legilor antievreiești, închiderea în ghetou și deportarea în lagărele naziste.

Abraham Fuchs familiarizează cititorul cu o prezentare a Tășnadului, îmbinând legenda cu date concrete despre așezarea geografică, demografie, confesiuni, etnii, climă, ocupații, regim politic, arhitectură și activități de loisir. Autorul depășește granițele localității, integrând comunitatea evreilor din Tășnad, formată în secolul al XVIII-lea (regulamentul comunității datează din 1833, Societatea „Hevra Kadisha” a fost fondată în 1839), în cadrul istoriei comunităților evreiești din Transilvania. Prin natura subiectului, lucrarea pătrunde chiar și în istoria universală, prezentând contextul general în care s-a format comunitatea evreiască și aducând în prim-plan personalitatea rabinilor acesteia.

M-a impresionat profund figura Rabinului Mordechai Brisk, ultimul rabin al Tășnadului, și rolul său de pilon al comunității. Născut în Ungaria, în 1887, a fost numit judecător rabinic în Marghita, unde a înființat o școală talmudică. Din 1919, a devenit rabin al Tășnadului. Era un om de mare prestigiu și o bunătate remarcabilă, admirat atât de evrei, cât și de ceilalți locuitori, dedicându-și energia comunității și școlii rabinice. Autorul îl prezintă și în postura de tată iubitor, o latură personală ce adaugă profunzime portretului său. Totodată, era recunoscut pentru intensitatea rugăciunilor sale, despre care se spunea că aveau puterea să modeleze caracterele tinerilor.

Un act simbolic, încărcat de semnificație în contextul iudaismului și a Zilei de Yom Kipur (Ziua Ispășirii), săvârșit de rabinul Brisk, este următorul: „În casa sa, rabinul avea o bibliotecă uriașă, plină cu cărți foarte rare. În seara zilei de Yom Kipur (Ziua Ispășirii), se arunca pe jos în fața bibliotecii și își cerea iertare de la cărțile sale pentru faptul că nu le consultase suficient în timpul anului”. Aruncarea pe jos este un gest de umilință extremă, simbolizând recunoașterea propriilor greșeli și limite. Cărțile nu sunt simple obiecte, ci depozite ale cunoașterii, o moștenire vie, iar neglijarea lor este interpretată ca o neglijență a acestei moșteniri. Gestul rabinului reunește elemente esențiale: importanța studiului, umilința în fața cunoașterii, responsabilitatea liderului spiritual și solemnitatea zilei de Yom Kipur.

Autorul subliniază rolul școlii talmudice din Tășnad și dăruirea rabinului Brisk pentru buna sa funcționare, până la închiderea de către autorități. Un capitol este dedicat prezentării cărții *Întrebări și răspunsuri* a Rabinului Mordechai Brisk. Această lucrare are o importanță practică deosebită și conține detalii despre viața economică, publică și spirituală a evreilor din Transilvania, Ungaria, România și din alte țări. Un exemplu elocvent este un litigiu major izbucnit în Oradea între sacrificatorii religioși evrei și măcelari, adus la judecata Rabinului Mordechai, renumit ca mare învățat în Tora. Structura răspunsului său (introducere și binecuvântare, rezumatul întrebării, analiza și răspunsul, binecuvântare adițională) reflectă o abordare atentă și profundă, erudiția și empatia rabinului. Rabinul Brisk a fost deportat și

asasinat la Auschwitz. Este important de reținut că tradiția de a studia Tora după metoda folosită la Tășnad continuă și astăzi în Netanya, Israel, la școala talmudică „Yeshiva Brisk”.

Abraham Fuchs aduce în prim-plan și două roluri importante, distincte, care au existat în Tășnad: Judecătorii la tribunalele rabinice și Sacrificatorii rituali. Nu putea lipsi un capitol dedicat lăcașurilor de cult, considerate centre vitale ale vieții comunitare. Sunt prezentate: Sinagoga cea Mare din Tășnad, construită în 1867 (demolată în 1967 sau 1968, după plecarea ultimilor evrei), Sinagoga Hasidică, construită de evreii Hasidici stabiliți în Tășnad după Primul Război Mondial, și Sinagoga „Măreția Tinerilor”. În jurul acestora s-au dezvoltat activități spirituale, culturale, sociale și filantropice. Deși restrânsă, comunitatea s-a afirmat în viața publică a orașului.

În descrierea vieții economice, autorul se referă în special la perioada interbelică. Proprietari de moșii, evreii s-au afirmat în comerțul cu vin, grâne și creșterea animalelor. Mulți dețineau diverse activități comerciale: băcăni, măcelării, cârciumi. Sunt prezentate și profesiile liberale, menționând 3-4 medici și 7-8 avocați. Autorul oferă o statistică a ocupațiilor evreilor din Tășnad în anii 1920-1944.

Abraham Fuchs a ilustrat și demersurile pentru formarea asociațiilor sioniste în Tășnad.

Un segment crucial în formarea evreilor, considerați „poporul cărții”, este dedicat educației, întâlnind atât forma evreiască, cât și cea generală. Educația a avut un rol decisiv în transmiterea identității, a valorilor culturale și religioase evreiești.

Înainte de a aborda tematica Holocaustului, autorul prezintă un capitol generos dedicat personalităților din Tășnad. Sunt descrise apoi măsurile represive împotriva evreilor și consecințele acestora: închiderea școlii Yeshiva, munca silnică, obligația de a purta Steaua Galbenă, încorporarea evreilor în detașamentele de muncă forțată. Aceste realități au culminat cu închiderea în ghetoul din Șimleu Silvaniei, unde au fost concentrați aproximativ 8.000 de evrei din regiunea Sălaj, inclusiv cei din Tășnad și împrejurimi (circa 700). Condițiile din ghetou au fost dezastruoase: violență din partea jandarmilor, lipsa hranei, supraaglomerare, lipsa condițiilor minime de igienă și tortură. Au avut loc trei transporturi: la 29 mai, 3 iunie și 6 iunie 1944. Încărcați în vagoane de animale, evreii au fost deportați la Auschwitz.

Autorul reconstituie, de asemenea, tabloul comunității evreilor din satele din jurul Tășnadului.

Dacă primul capitol este dedicat descrierii Tășnadului ca punct de origine, ultimul capitol ilustrează realitatea postbelică, punând accentul pe pierderile și schimbările suferite. Aproximativ 30 de supraviețuitori s-au întors în Tășnad și au inițiat demersuri pentru reorganizarea comunității. Autorul oferă cititorilor o perspectivă ciclică, subliniind rolul central al comunității evreiești în istoria Tășnadului.

Monografia salvează de la uitare existența comunității evreilor din Tășnad, cu specificul ei cultural, religios, social și economic. Păstrează vie memoria oamenilor care au format-o, a tradițiilor și a modului lor de viață, contribuind la înțelegerea identității evreiești în ansamblu. Această carte este o punte între trecut și prezent și un avertisment pentru viitor. Lucrarea este un act de respect și un justificat omagiu adus comunității evreiești din Tășnad.

Apreciem munca asiduă a domnului Dan Tăcutu, pentru traducerea cărții din limba ebraică, o acțiune care a implicat, cu siguranță, o serie de provocări lingvistice, culturale și contextuale.

Prin munca exhaustivă de editare a acestei monografii, doamna Diana Kinces – de profesie conservator – are meritul lăudabil de a-și dedica expertiza nu doar conservării fizice a bunurilor

culturale, ci și conservării, la fel de vitale, a memoriei. Protejează atât patrimoniul material, cât și tezaurul imaterial al istoriei. În editarea acestei lucrări, doamna Diana Kinces, domnul Dan Tăcutu, domnul Lucian-Zeev Herșcovici și doamna Diana Boroș – în calitate de lectori – și-au dedicat timpul, energia și pasiunea necesare pentru a organiza o cantitate atât de vastă de informații, mărturii și concepte.

Totodată, apreciem faptul că lucrarea este tipărită în condiții deosebite. Coperta este expresivă și evocă destinul comunității evreiești din Tășnad.